

Bullarens härad

eller *Nafverstads* pastorat innefattar socknarne *Nafverstad* och *Mo*, samt gränisar i norr till Ide prestgäll uti Norge, i öster till Vedbo härad på Dalsland och Sörbygdens härad i Bohuslän, i söder till Tunge och i vester till Tanums och Vette härader ¹⁾. Uti fornhandlingar ifrån 1400- och 1500-talet kallas det *Bordalen* eller *Borre-len* (Borgdalen, Borgelän), otvifvelaktigt af den här belägna Olsborg, till hvilken det fordom lydde såsom län ²⁾. Sedermera förändrades namnet till Borderna herad, Bördern och Bolleren, och omsider till Bullaren. Det gamla namnet qvarstår ännu oförändradt uti benämningen på en del af Nafverstads socken, som kallas *Bordalsroten*. Uti sitt sigill förer häradet en hund eller varg, som bär en fisk i munnen. Bullarens härad, förr förenadt med Tanums, och ägande med detta gemensamt tingsställe på Hede i Tanums socken, har nu uppfört sitt eget tingshus vid *Östad* i Nafverstads socken.

Nafverstads pastorat innehåller den egentliga delen af Bohusläns fjellbygd, och den, som äger den största höjden öfver hafsytan. Det är det vidsträcktaste i länet; största längden ifrån norr till söder är 2 3/4 mil och bredden från vester till öster omkring 2 mil. Orten är uppfylld af oländiga marker, fjell, sjöar, mossar och skogar, och den egentliga odlingsjorden är belägen i den dal, uti hvilken *Bullaresjöarne* utsträcka sig. Dessa smala sjöar, som stå i förening med hvarandra genom ett vattendrag af föga längd ³⁾, och genom *Kyrkelfven* uttömma sig uti Ide-

---

¹⁾ Under detsamma inbegreps i fornda dagar äfven den bördiga *Eningedals* socken, som sedan 1658 tillhör Ide prestgäll i Norge. Orsaken, hvarföre denna vid fredsslutet afsöndrades ifrån Bohuslän, var, att den erlade kronoskatten till Aggerhus.

²⁾ Så fick ett län i Norge namnet Borresyssel af den af Olof den helige anlagda Sarpsborg.

³⁾ Uti detta vattendrag, *Långevallsselfven*, har man förr fiskat äkta perlmusslor. Ett dylikt fiske lär ännu idkas uti den omnämnda kyrkelfven af ägaren till Bärby gods.

fjorden, dela pastoratet ifrån norr till söder uti tvenne delar ¹⁾. Den östra utgöres af *Kynnefjellet* ²⁾, och den motliggande utaf den andra norra Bohusläns hufvudrygg. Stränderna af nämnda sjöar äga en vild naturskönhet, och utsigterna ifrån Nafverstads kyrka, från Säm och Sundhultsbron äro de mest ovanliga. På den norra af dessa sjöar, hvilken på sina ställen är 25 famnar djup, har man flera gånger varseblifvit skydrag, och om vintern kan isen på densamma vara den ena timman så stark, att den bär stora tyngder, och den andra åter helt plötsligt uppspringa med då, utan att man kan förklara orsaken. Utom dessa insjöar finnes här en myckenhet andra och många deribland betydliga, såsom *Kornsjöarne* ³⁾, och *Sigbristen* ⁴⁾, m. fl. Ifrån de förra kommer *Kynneelf*, som vid Sundshult gör ett ganska vackert fall och drifver betydliga såg- och qvarnverk. Denna katarakt öfverträffas dock i skönhet af den, som *Elgån* (gränsbäcken mot Norge) bildar, de årstider då han är vattenrik. Vattenmassan kastar sig här utför en lodrät klippvägg af öfver 60 fots höjd. Ibland de många andra vattendrag, som komma ifrån härvarande fjellsjöar, äro *Sögårds-*, *Jonsbo-*, *Tungene-* och *Espelundsåarne* de betydligaste och drifva flera verk.

Oaktadt de härjningar, som eld och yxa på några tiotal af år åstadkommit uti Bullarens gran- och furuskogar, äro dessa

¹⁾ Kommunikationen emellan östra och vestra trakterna af pastoratet är underlättad genom tvenne broar, den ena vid Långevall och den andra slagen öfver Bullaresjön vid Sundshult.

²⁾ Fjellet bär eljest namn efter de gårdar, som derpå hafva ägor, t. ex. Koxeröds-, Fagerhults-, Möröds och Buxungerödsfjellet, m. fl. De högsta punkterna i länet, Grytstubberödsfjellet, Ellekullen och Fjdebbratta, äro belägna i Bullaren. Märkligt nog går häradsvägen öfver klinten af sistnämnda berg.

³⁾ På *Isholmen* uti *Öfre Kornsjön* står ett af gränsrösen emellan Sverige och Norge, och uti detsamma är uppsatt en sten med 3 uthuggna kronor. En dylik står på en holme i den lilla *Vamsjön*. Uti *Nedre Kornsjön* är en större skogbevuxen ö, *Flötmarksön*, hvarest lærer finnas björniden. Ett sund emellan fasta landet och en liten holme i denna sjö, kallas Kongssund, och förmäler sagan, att Carl XII summit deröfver i spetsen för en squadron rytare, hvarest han hvilat öfver natten uti Nafverstads prestgård. Han skall då hafva kommit ifrån en bonde uti Eds pastorat på Dalsland, hvilken varit hans synnerliga favorit, och af honom begagnad till spion under norska kriget. Hos denna bondes efterkommande lærer ännu förvaras en kista, hvarpå kung Carl legat en natt, och en träskål, hvarutur han druckit, och som nu är försedd med ett massivt silfverbeslag.

⁴⁾ Sjöarne äro alla mycket fiskrika. Nors eller slom och den annars i Bohusläns sjöar mindre allmänna löjan, träffas ymnigt i södra Bullaresjön.

ännu att räkna ibland de betydligaste i länet. De bästa äro belägna på östra sidan om Bullaresjön; men inom en kort tid dela väl äfven dessa den allmänna förödelsen. De erbjuda ypperliga jagttillfällen, isynnerhet på fogel, men bebos också af rofdjur, framför allt af vargar, och björnen besöker dem icke sällan.

Bergarten är den i länet vanliga. Vid *Mårtensröd* finnes ett lager tålgsten. Uti en låg bergsklint vid gården *Götbergs-hagen*, nära sjöstranden, visar sig en jernmalmsgång, hvilken ligger i dagen och går långt upp åt Koxerödsfjellet. Den skall i mannaminne blifvit pröfvad och befunnits föra en icke ringa procent jern. Af en föregifven silfveråder vid *Esperöd* finnes nu icke mera än berättelsen öfrigt. På *Hogsnä*s, hörande till gården *Vassbotten*, träffas svafvelkis uti flera i ett berg horisontalt ingående hål.

Inbyggarne, eller såsom de kallas *Bullingarne*, voro ännu för 50 år sedan, för sin halfvildhet, ett ordspråk uti länet. Men med framl. prosten *W. Geintscheins* hitkomst år 1818 begynte deras pånyttfödelse, hvilken helt och hållet måste tillskrifvas honom ensam. Genom hans 22-åriga, ädla, och likväl af mången misskända, verksamhet bragte han det derhän, att folket här, hvad den yttre hyfsningen vidkommer, tål jemförelse med sina grannar, och i sedligt afseende står långt framför dem. Dock kvarlefver ännu mycken enfald och vidskepelse, särdeles på östra sidan, der befolkningen, förmedelst sina aflägsna bostäder, äger föga beröring sinsemellan. I allmänhet är Bullingen fattig, men ordentlig, och visar icke böjelse att lefva öfver sina tillgångar. I Mo socken råder likväl större välmåga än uti Nafverstads. Hufvudnäringen är jordbruk, men har blifvit det först på en sednare tid; ty så länge här fanns skog till öfverflöd, utbytte allmogen dess produkter emot spannmål ifrån kringliggande skoglösa härader. Nu är skogshandteringen endast en binäring. Produkterna afgå dels råa, dels förädlade på många här anlagda sågverk, till kringliggande orter, äfven till Norge. Tegelbränning idkas med flera bruk. Boskapsskötseln är, i anseende till vidsträckta betesmarker, ganska betydlig. Byggnadssättet är här, såsom i allmänhet uti skogsbygder: husen för det mesta uppförda af rundtimmer och illa omsedda. Allmogens klädedrägt äger intet utmärkande.

Äldre namn på gårdar i Nafastaða och Móa socknar: Rjóðrin (Rörane), Yxnadalr (Öxnedal), Vatnsboer (Vassbön), Elgi-

hlið (Ellelind), Eið (Ede), Thorp (Torp), Fagrholt (Fagerhult), Halvarðsruð (Halfordsröd), Skramastaðir (Skrämstad), Marteinsruð (Mårtensröd), Hesthagi (Hästhagen), Bakki (Backa), Teigrinn (Te-gen), Elgiland (Elgeland), Sæheimr (Säm), Snöguruð (Snöfveröd), Jaðarinn (Jaren), Hrólfssruð (Rolfsröd), Tunga (Tongene), Thingvöllr (Tingvall: här var alltså tingsställe), Skakkastaðir (Skackesta), Lifaruð (Lifveröd), Eiðsheimr (Edsem), Auðsmál (Ödsmål), Apaldarholt (Apelhult), Thóruruð (Toröd), Freysland (Fresland), Hrafna-thveit (Ramtveten), Grimáss (Grimås).

Nafverstads socken.

Denna socken, som fordom hette *Naffvestad*, är moderförsamling i pastoratet och inbegriper en jordrymd af 62,162 tunnland. Oförmedlade hemmantalet är 60 1/2, förmedl. 59 1/4, deraf 1/2 mantal frälse och 11 krono. Folkmängden, som år 1805 bestod af endast 1,614 själar, steg år 1863 till 3,755 personer.

Hemmanen äga en ovanligt stor jordvidd, men äro, det oaktadt, af ganska medelmåttig godhet. De bättre af dem äro belägna på vestra sidan om Bullaresjöarne. Rådande jordmån är sand, af mindre bördig natur. Mycken hvitlera förekommer ock, men grålera äga endast hemmanen Säm. Medelutsädet på hemman är 30 tunnor, mest hafre; råg har hittills blifvit sådd mest i svedjeland, men nu äfven på trädesjord. Afkastningen af vår-sädet kan ej beräknas till mera än 4:de kornet öfverhufvud. Uti torra somrar lider denna socken mest af alla i länet, och missväxt inträffar icke sällan. År 1839 var nöden så stor, att mängden i fjellen nödgades lifnära sig af barkbröd ¹⁾ och dylikt. Högst få hemman sakna husbehofsskog, och stora timmerskogor tillhöra gårdarne *Elgeland*, *Flötemarken*, *Götbergshagen*, *Backen*, *Fagerhult*, *Klageröd*, *Koxeröd*, *Sigfridshagen*, *Sögård* och *Stabäckehult* m. fl., alla belägna i östra delen af socknen.

Boställen äro:

Prestgården, 2 mantal, med en pryddlig manbyggnad, uppförd 1822, trädgård, och tillgång på både barr- och löfskog.

¹⁾ Barkbrödet bakades af spädare furubark, hvilken hackades och maldes, och uppblandades med något hafremjöl. Det är beskt med en blandad smak af malört och kåda, samt hårdt och torrt som trä. Det förtäres vanligen uti sur mjölk, hvarigenom den beska smaken något mildras.

Jordmånen, bestående af sand och mojord, är af mindre god beskaffenhet, men ypperliga odlingstillfällen gifvas. Annan ängsmark än svaga skogsängar har hittills icke funnits, och gården icke kunnat vinterföda mera än 20 nöt och 4 hästar, samt 30 får. Årliga utsädet är cirka 30 tunnor, och till bostället höra 7 torp, samt en äng af 5 tunnlands vidd uti kronohemmanet Sör Tingvall, kallad *Kåpestycket*, som, enligt traditionen, skall vara skänkt presten emot förbindelse af denne att hålla sig sjelf med kyrkoskrud (kåpa).

Norr Tingvall, 1 mantal, enkesäte och f. d. mensalhemman, hvilket ännu skattar till pastor 3 tunnor landskyldskorn. Åker och äng äro mindre, men bördigare än på ofvannämnda hemman. Skog finnes till husbehof, och till gården hörer hälften af fallet vid Sundshult, oaktadt den icke har några dertill stötande ägor ¹⁾.

Öfriga äro: *N. Bullareby*, 1 mantal, länsmansboställe; *Sör Bullareby* 3/4, f. d. sergeantsboställe, båda bättre hemman; *Hökelund* 1/4, sergeantsboställe; *Hogar* 1/4, pistolsmedsboställe; *Musland* 1/4, hofslagareboställe; *Signeröd*, sadelmakareboställe; *Kloge-röd* 1/2 och *Pälseröd* 1/2, trumslagareboställen, och *Koxeröd* 1/4, hofsmedsboställe.

Det enda hemman af frälsnatur är *Oster Elgeland*, 1/4 mantal, med stora skogar och skattlagd sågqvarn.

Utmärktare skattehemman äro: *Säm*, 2 mantal, med utsäde af 80 tunnor, större delen i god lera, samt stort höbol, prydlig sätesbyggnad, tillräcklig skog och 7 dagsverkstorp. Stora nyodlingar å denna egendom äro gjorda.

Sundshult, 1 mantal, beläget vid Kynneelfvens utfall i Bullaresjön. Till en del af hemmanet höra dyrbara vattenverk, bestående af en såg, mjölqvarn med 3 par stenar och en stamp m. m.

Smedberg, med sågverk och mjölqvarn med 2 par stenar, samt skattlagdt ålfiske, vid Södra Bullaresjöns utlopp. Om dessa vattenverk inköptes och borttoges, kunde sistnämnda sjö med ringa kostnad uttappas till flera famnar, och derigenom många hemman vinna en ägovidd af tillsammanräknadt ett par hundra tunnland eller derutöfver.

¹⁾ Framl. prosten H. G. Gädda förde om detta fall process med åboarne på Sundshult och Röd, som bebyggt detsamma, och vann den uti Göta hofrätt. Likväl är nu — dock med disponentens minne — en mjölqvarn med 3 par stenar der uppförd af Sundshults ägare.

Nafverstads kyrka äger en utomordentligt skön belägenhet nära Södra Bullaresjön, och är ibland länets äldsta kyrkor. Hon består af ett aflångt fyrkantigt skepp, 29 alnar långt och 23 d:o bredt, samt ett likadant kor, 14 alnar djupt och 17 d:o bredt invändigt. Genom en 1822 verkställd reparation borttogs muren emellan skeppet och koret, och i stället för de två fönstergluggar, en åt söder och en åt norr, som kyrkan förr ägde, utbröts trenne stora fönsteröppningar på hvardera af nyssnämnda sidor, samt en rund på vestra gafveln. Den trånga och med ett slags portal försedda ingång, som kyrkan, utom koringången, ägde på södra sidan, igenmurades, och en större öppnades i vester. Murarne bestå, liksom uti de flesta äldre kyrkor i länet, af tvenne gråstensmurar fyllda med kullersten; uti korets vinklar är stenen tillhuggen, hvadan kan slutas, att detta antingen är äldre eller yngre än skeppet. Kyrkans ålder skall måhända kunna upplysas af tvenne, nu i pastorsarkivet förvarade, penningar, som vid ofvan-nämnda reparation hittades uti muren, deruti de troligen blifvit tappade eller måhända såsom ett offer nedlagda af byggmästarne. Den ene har på åtsidan ett Andreaskors, med omskrift på munkstil: Philippus Rex, samt utomkring denna, med mindre bostäfver: Bndictv: sit: Nome: Dni: Nri: Dei: II: V: XPI†; ¹⁾ och på andra sidan en figur, som troligen skall föreställa en fästning, med omskrift: Civis Tvronus. Den andra penningen visar en fyrdelad sköld, prydd med en fläckt örn, och med omskrift: Monet. Nova. argent. Lubecen: och på frånsidan en madonnabild med omskrift: Crux. fugat. omne. malum., samt nummern 63. Detta mynt är således slaget i Lybeck och det förra i Tours, måhända af k. Philip August, som derstädes inrättade en myntningsanstalt omkring år 1200.

Kyrkan är försedd med orgel-harmonium, på föranstaltande af hr prosten Lamberg. Predikstol och altartafla äro ifrån norska tiden, men utan både konst- och antiqvariskt värde. Kyrkan är målad af Schönfeldt. Ibland andra helvetiska scener ofvan läktaren, ser man en man, som, ehuru omgifven af afgrundsandar, likväl håller det kära ölstopet i handen. Enligt berättelse skall denna bild föreställa Schönfeldts supige värd, en bonde i Nafverstad, på hvilken han varit förbittrad, och den han till hämnd

¹⁾ Benedictum sit Nomen Domini Nostri Dei Jesu Christi.

afmålat på detta sätt, och så likt, att alla igenkände honom. Uti korets tak synes en vandringsman, med en skånsk hatt på hufvudet och en ansenlig matsäck på ryggen, framtåga ibland ormar och ödlor, bestrålad af ett ljus, som utgår ifrån Mosis taflor, den uppståndnes bild och sakramenternas emblemer.

Kyrkan har varit försedd med trätorrn, som förstördes den 6 Nov. 1736 genom orkan och jordbäfvning och sedan genom åskeld 1746. Kyrkans enda ringklocka, som saknar all inskription, hänger nu uti en klockstapel på kyrkogården. Klockan skall vara skänkt hit af en bonde på Säm, der hon, tillika med en annan, som äfven var ämnad hit, skall vara gjuten uti den s. k. *Klockebacken* ¹⁾. Men under klockornas transport öfver den tillfrusna Bullaresjön sjönk den ena, och de gamla vilja ännu uti den andras ljud höra klagosången: «min maka ligger i Säms fjord». — Af lemningar ifrån katolska tiden finnes här en stor, groft arbetad madonnabild af ek. Jungfrun föreställes sittande på en thron, hållande barnet på knäet och trampande draken under fötterna. På en sprucken primklocka ser man 3 bomärken liknande runor, och på den lilla kommunionkalken läses på 6 knappar, hvardera med en munkbokstaf, namnet *Ihecus* ²⁾.

Att dömma af de *fornlemningar*, som förekomma inom Bullarens härad, synes det varit föga bebodt af de Nordens urinvånare, som nyttjat stenredskap och så talrikt varit bosatta på kusten af Bohuslän. Dylika saker hittas här ganska sällan. Äfven på lemningar efter bronzfolket är Bullaren fattigt, och endast få hällkiströr förekomma här ³⁾. Deremot förekomma ättehögar talrikt, men endast ett par uppresta stenar.

Uti Nafverstads socken ligger på ett högt berg, *Slottsberget* kalladt, som med nära lodräta väggar stupar ned i Bullaresjön, rudera efter det historiskt märkvärdiga *Olsborg*. På norra sidan — den enda på hvilken berget är tillgängligt — synas lemningar efter tre särskilda ringmurar, den ene inom den andre, och

¹⁾ Man visar dernti 2 djupa hålör, i hvilka klockorna skola vara stöpta.

²⁾ Pag. 94 af Sjöborgs Saml. till Skånes Historia omtalas en alldeles dylik kalk, tillhörig Lunds domkyrka.

³⁾ Ett ofantligt stenröse finnes på *Skällehufvud*, yttersta udden af det i norra Bullaresjön utskjutande *Ulsersödsnäset*. Folksagan håller före, att en kung *Kane* der stridt med en k. *Röre*, om hvilka vidare sägner förekomma i Svarteborg. De hällkiströr, som här finnas, ligga alla uppe i östra fjellet.

af hvilka den öfverste är 110 alnar lång och omkring 5 d:o bred, men såsom de öfriga nedrasad. Igenom dessa utanverk synes en väg hafva ledt upp på bergets platå, der man finner en fyrkantig fördjupning, troligen en gammal vattencistern, samt 7 stenhopar, och vid östra branten en grundval till en 8 alnars stenbyggnad, som sannolikt varit det torn, hvarom nedanföre nämnes.

Enligt folksagan skall denna borg först blifvit anlagd af Olof den helige (omkr. år 1020—1030). Sannolikt blef den under Carl Knutssons tid åter befästad af Thord Bonde, och år 1502 finna vi den, under dåvarande krig med Danmark, besatt af en svensk trupp under en Nils Nautzen. Den krigslist, hvarigenom Otto Rud på Bohus eröfrade detta slott julaftonen 1502, och den mandom, hvarmed den till tornet undkomna slottsherren vid detta tillfälle värjde sig, äro anförda i föregående del, sid. 117. Otto Rud erhöll slottet och häradet i förläning för sig och sina efterkommande till evärdliga tider. Senare (dock före 1515) var en Nils Ravelsson slottsherre här, hvars husfru var Ottilia Ottessedter (Römer). Hon sände under sin mans bortotvaro en krigarskara, anfordrad af Söffren Skåning, till Sarpsborg, hvilken, under hotelse att eljest bränna staden, fordrade att en deputation skulle sändas till fru Ottilia på Olsborg, för att med henne öfverenskomma om den brandskatt hon åstundade, hvilket ock skedde ¹⁾. År 1523 intogs slottet af de svenske, och utaf ett af Ödman anfordrt permbref, rörande ett ålfiske, förmodligen vid Sundshult, finna vi en *Nils Rinnesson* år 1530 äga befallningen deröfver. Följande år blef Olsborg af den återkomne Christian II intaget och alldeles förstördt. Borgens afrittsplats skall hafva varit på det gent emot liggande *Galgeberget*, och dess begravningsställe på den närbelägna *Slottsängen*, hvarest man nyligen vid skogens bortrödjande påträffade grafkullar, såsom på en kyrkogård. Man har der ock gjort ett fynd, vittnande om fordna tiders hushållsaktighet, nemligen små runda kiselstenar, af omkring 1 tums diameter, omgjutna med en blyskorpa af en sexstyfvers tjocklek, hvilka utan tvifvel varit begagnade till kulor.

¹⁾ Brevet som omnämner detta ger anledning till den förmodan, att Marstrand antingen 1515 eller något förut blifvit, möjligen genom Nils Ravelssons eller fru Ottilias åtgärd, brändt eller plundradt. Se «Diplomatarium Norv».

I djupaste skogen, en half mil öster om hemmanet Backen och på dess ägor, finnes ett annat näste ifrån näfrättstiderna, *Trollestott*, en på alla sidor brant klippa, hvars plan, 70 steg lång och 60 d:o bred, är kransad af en mur, som på sina ställen ännu qvarligger till 4 alnars höjd. Borgens belägenhet i vilda fjellet, och dess afskräckande namn, kan gifva anledning till den förmodan, att ingen ädel höfding, utan en blodig stigman fordom befallt inom dess murar. Dess innehafvare hedras likväl i folksagan med titeln «prins», och hans dater skola straxt omnämnas.

Af ättehögar inom socknen förtjena de vid Nafverstads kyrka och i *Östads* hagar den största uppmärksamheten, såsom stående i sammanhang med den förut anförda sägnen om skottarnes plundringståg. Dessa, som hade ärnat sig öfver till östra sidan, måste, sedan alla båtar blifvit bortförda ifrån vestra landet, söka öfverkomma vid *Långevallspasset*, hvarest konungarne på *Hällungstad*, *Raneborg* och *Signebön* voro dem till mötes, och hade förskansat sig med den stenvmur, af hvilken rudera ännu synas. Här blefvo främlingarne slagna på flykten, men eftersatta och i mängd nedhuggna vid Nafverstads kyrka, och det är de sålunda fallna, hvilkas aska skall gömmas uti nämnda ättehögar. Men de fynd, som blifvit gjorda i dessa, hvilkas antal är omkr. 70 dels runda dels s. k. skeppshögar, tyckas likväl utvisa att här snarare varit en vanlig begravningsplats än ett slagfält, hvilket dock icke bör minska folksagans trovärdighet, emedan, såsom förut är anfördt, denna alltid utväljer sig en fornlemning, vid hvilken hon fäster sig, äfven om denna är främmande för den händelse hon anför. Resultaten af de gräfningar, Holmberg härstädes 1840 lät anställa, äro bekantgjorda uti 3:dje häftet af Runa, der ock några af fynden finnas aftecknade. Uti hvarje hög funnos 2:ne urnor fyllda af benaska, den ena alltid större, af obrändt ler, utan öron och prydnader, den andra mindre, af brändt ler, utmärkt väl arbetad och försedd med ett öra och åtskilliga sirater. Bredvid dem funnos bitar af ett fint, välluktande hartz, som troligen varit begagnadt vid likens förbrännande, bronzspännen, en spjutspets och fragmenter af jernredskap, m. m. De två största högarne kallas *Kongs- och Drottningshögarne*; den sistnämnda omslöt en uti två rum afdelad askvård, hvaruti stodo fyra urnor, af hvilka en, utmärkt vacker och försedd med fyra öron, stod stjelpt öfver en

benmassa, och en annan, gjord af ett hvitt glindrande och hårdt ämne, var ställd såsom lock öfver en tredje. De ben, som de förvarade, voro omgjutna med en glasmassa, deri man fann små bitar efter ett försmält silfversmycke, och ett stycke af en benkam samt kopparspikar, m. m. Uti en skeppshög bildade innanröset en menniskofigur, under hvars hufvud syntes lemningar efter ett förergadt kopparredskap och i hjertat stodo tvenne urnor, af hvilka den ena, helt liten, inneslöt en bit af en hufvudskål och andra stycken, som synas tillhört en armpipa, m. m. En hög förvarade endast ett par hästtänder. Många af fynden tyckas varit qvinnoprydnader, hvilket motsäger den antagna meningen, att dessa grafvar blifvit uppkastade *endast* öfver stupade skottar. Sannolikast är, att dessa, med undantag kanske af deras höfdingar, aldrig blifvit jordade, ty högst sällan begrafde våra förfäder sina slagna fiender, utan lemnade dem vilddjuren till spis, hvarföre ock uti våra fornsånger ständigt nyttjas om segrare sådana uttryck, som att de «färgade ulfvens tand röd», och «skuro stek åt örnar» m. m. Att deremot några af högarna blifvit uppkastade öfver de landets egna inbyggare, som fallit i striden, kan vara antagligt.

Öfver moarne vid *Skakkestad* leda kringsspridda grafkullar till *Bullareby*, der man nordvest om gården finner på en höjd en samling af 22 runda och 2 aflånga ättehögar. Nära härinvid träffas, i *Muslandshålan*, 13 dylika af rund skapnad, och deribland några större. Dessa sakna det vanliga innanröset, och flera af dem hafva vid undersökning äfven visat sig sakna urnor, men i stället äga de ett på bottnen utbredd tjockt lager af ben, aska och kol, samt lemningar efter förrostade jernsaker. Uti den största hittades 1840 en tålgstensurna med jernöron, hvilken stod hvälfd öfver en bensamling, i likhet med den ofvan, sid. 34, omtalta, som fanns vid Skärje i Skee socken. Utan tvifvel har denna urna varit ett kokkäril, som i hast blifvit tillgripet till det ändamål, det nu utvisade. Den synbara brådska, hvarmed dessa högar blifvit hopförda, gifver vigt åt den sängen, att de beteckna stället, der ett slag blifvit hållet.

Vester om gästgifvaregården *Tyft*, vid häradsvägen åt Tanum, står en 7 fot hög stenhäll, omgifven af 16 runda och 4 aflånga grafhögar. Stenen äger det märkvärdiga namnet *Skålmjstenen*

(Sköldmöstenen), utan att traditionen upplyser orsaken till denna benämning. Denna förmåler endast, att här stått en strid, och att en fallen höfding fått sin lägerplats under stenen. Vid *Sör Säm* ligga på en ringa jordvidd öfver 40 grafhög, den största af 90 stegs omkrets och 18 d:o sluttningshöjd. Vid sjöstranden, nära den nybyggda sätesbyggningen, äro tvenne de största skeppshög, uppförda. Den betydligaste af dem är 60 steg lång och sidornas sluttningshöjd 16 steg.

Vidare förekomma ättehögar på åssträckningen emellan *Backen* och *Tegen*, uti *Nafverstads* skog, på *Klageröd*, *Elgetand* och *Håltane*, ibland hvilka de största kallas *Ormhögarne*, som tros brinna och dåna nattetid, såsom högarne på Samsö; om *Pikehögen* på *Skakkestad*, *Jarehögen* vid *Sögård* och *Gröthög* vid *Torp* gäller samma folkstro. Uti sjelfva strandlägget af södra Bullaresjön, vid *Långevall*, är en vacker grafhög, skuggad af lummiga träd. På *Backens* moar ligga fyra sådana, samt 3 runda stenkretsar, de enda af det slaget i häradet, om man undantager en förstörd lemning af en större domkrets uti hemmanet *Bottens* gårde. Två mindre stenar finner man ock resta gent emot hvarandra vid *Backen*, med åtföljande sägen, att jättar kastat dem dit.

På *Flötemarksön*, som nu är bevoxen med grof skog, har fordom stått en större stenbyggnad, efter hvilken man ännu ser grundvalen, som benämnes *Baggetomten*, och traditionen vill veta att en «prinsessa» der bott, och skall en arming af guld blifvit i sednare tider der funnen. På *Ödmans* tid stodo här ett par med bokstäfverna D. B. och E. B. uthuggna stenar, som nu icke mera finnas. Några grafhög, och kiströr, samt spår efter fordn, numera med timmerskog öfvervuxna odlingar, vittna äfven om ett tidigare bebyggande af denna aflägsna jordfläck. Dylika igengångna åkerfält, sannolikt ödelagda genom digerdödens härjningar, träffas på flera ställen i Bullaren, såsom på *Säms*, *Skogars* och *Backens* utmarker, men framför allt på den stora *Hogsmon* vid hemmanet *Tegen*.

På *Pålandsnubbarne* ligger en grafkista, bildad af på kant resta stenhällar, 4 alnar lång och djupt liggande uti en liten jordkulle; uti den har man funnit flera flintredskap, hvadan man kan sluta till, att denna är en af de få grafmonument, som vi äga i Bohuslän efter urinvånarne. Den äger eljest någon likhet

med de förut beskrifna stenkistorna i Näsinge och Skee, och om den verkliga skulle tillhöra samma tid som dessa, så hafva nämnda redskap utan tvifvel blifvit såsom amuleter nedlagda hos den döde. Uti Sundshults lambage är en cirkelform lagd af små runda kullerstenar, omkring ett stort stenblock; då detta nyligen bortsprängdes, fanns derunder aska och brända ben. Ett lika sällsamt griftställe träffas ock på Olsnäs i Tjörns pastorat, men veterligen icke annorstädes i Bohuslän.

Ett större klippstycke, omgifvet af ett stenrör, på *Tegesmon*, kallas *Drakestenen*; man påstår att en stor sjöorm, som uppehållit sig i den närbelägna *Buanesjön* och slutligen blifvit fångad uti en stockfälla, är här nedrösad. Uppe i högsta fjellet, vid *Kasebo*, är en liten slät plan, inhägnad af en nedfallen stenmur och beskuggad af en liten furulund, hvilken anses med vördnad. Stället kallas *Kyrkogården*, och har troligen i fordna dagar varit en offerlund ¹⁾.

Skolväsendet är gemensamt för Nafverstads och Mo socknar. Barn inom skolåldern i dem båda sammanräknade var 1863 487 gossar, 494 flickor, summa 981. Halfva skyddsafgiften var 518 rdr 39 öre. Samtliga utgifter i kontant och in natura 1,963 rdr 68 öre.

Pastoratet är indeladt i 4 distrikter med en examinerad lärare för hvarje distrikt. Distrikten äro indelade hvartera i 10 rotar och undervisningen i hvarje rote pågår 14 dagar i sender. Skollokaler upplåtas turvis för ett år på samma ställe, enligt skolrådets bestämmelse. I allmänhet äro stugrummen här rymliga, så att de förslå. Skolrådet anskaffar böcker m. m. att hållas till salu åt barnen; de fattigas barn erhålla hvad de behöfva gratis. Beslut om inrättandet af flera småskolor var 1863 fattadt och skulle börja sin verksamhet i Maj 1865.

Fattigvården är nu, genom hr kontraktsprosten *Landbergs* åtgöranden, väl ordnad. Särdeles vacker är den omsorg den visar om de späda, äfvensom om de äldre hjonen. De förra utackorderas på 3 år, med rättighet för kommunalnämnden att, i fall af vanvård, återtaga dem: det har dock oftast visat sig att barnen och fosterföräldrarne under tiden så fäst sig vid hvar-

---

¹⁾ Ibland sällsyntheter förtjenar anföras, att vid *Orremyren*, högst i fjellet, finnas 6 jättegrytor på en liten fläck i ett berg. Något vattenfall, som kunnat orsaka dem, har aldrig der funnits. Vid Olsborgs berg är en jättegryta under ytan af Bullaresjön, och nära intill stå halfva sådana, lika nischer i berget.

andra, att de ogerna velat skiljas åt. Socknen är indelad i 9 distrikter, för hvarje af hvilka en fattiginspektor utses, boende inom distriktet, och hvilken är medlem af kommunalnämnden. Alla, hvilka anse sig behöfva understöd, skola vända sig till denne; underkänner han ansökningen, så kan den fattige vädja till ordföranden. För äldre hjon bekostas boning, föda, tarfliga kläder, sjukvård och medikamenter, skjuts till och ifrån sjukhus, äfvensom hemtning af prest, ja till och med snus- och tobak till måttligt bruk, och äntligen 5 rdr till begravningskostnaden. Tillgångar härtill beredas 1:o genom personliga afgifter af hvarje skattskrifven; 2:o genom böter, ådömda af häradsrätten; 3:o genom gåfvor och kollekt; 4:o genom uttaxering af spannmål och kontanter, efter af kommunen godkändt förslag. Sammanlagda kostnaden för fattigvården steg 1863 till 1,213 rdr 87 öre och 1,291 fot 4 kannor hafre. Bettlande af socknens egna fattiga har nästan helt och hållet upphört.

Mo socken,

belägen i södra delen af pastoratet, är mera bördig, men mindre skogbevuxen och vattenrik än moderförsamlingen. Rådande jordmån är lera, hvilken är af ganska god beskaffenhet uti de dalar, som öppna sig åt öster och söder om Mo kyrka. På gården *Smeviken*, belägen vid socknens södra gräns, förekommer ett mindre lager lermergel, och fossila snäckor träffas till obetydlighet der och vid *Skalleröd*. Socknens areala innehåll är omkr. 18,000 tunnland, fördelade på 23 3 8 mantal förmedlade ifrån 24. Af hemmanen äro 1 5/8 mantal krono och de öfriga kronoskatte. Om dem gäller samma anmärkningar, som äro gjorda om gårdarne i moderförsamlingen. Invånarnes antal 1863 var 1,448 personer. (1840 var det 1,036, ökad på 35 år med 344.)

Enda bostället är *Ramtveten*, 3/4 mantal, furirsboställe, med tillhörande lägenheten *Grimåsen*, uppförd i jordeboken till 1/8 mantal.

Socknens bästa gårdar anses vara 1/2 mantal *Elseröd*, som äger stora skogar och tegelbruk, samt 2 mantal *Fresland* med afgärdabyhemmanet *Röstan*, 1 mantal, belägna vid Bullaresjön, och ägande en jordmån af de bästa produktionsanlag.

Kyrkan, uppförd af grantimmer, med trätorn, är belägen på en skogsmo, af hvilken hon troligen fått sitt namn. Den

nuvarande uppbyggdes 1664. Fordom skall ett kapell, helgadt åt S:t Michael, varit uppfördt på östra sidan om sjön, på *Ramtvetsmon*, hvarest man ännu visar många små uppresta stenar, dem man tror beteckna den gamla kyrkogården. Mo kyrka äger i sig sjelf ingen märkvärdighet. Altartafla och predikstol äro år 1731 hitskänkta af kapten J. B. Pinello på Vestersäter i Svarteborg, hvilken, för sin egen sockenkyrkas aflägsenhet, alltid bevistade gudstjensten här ¹⁾. Ibland här förvarade katolska antikviteter är «*S:t Mickel i Mo*», en af ek groft tillhuggen bild af engeln Michael, trampande på draken, samt en söndrig träbild af den heliga jungfrun. Här finnes ock en gammal dopfunt af tälgesten. Uti tornet hänger en liten vacker, men bedröfligt ljudande klocka, stöpt 1739 och försedd med öfverflödiga inskriptioner.

Fornlemningar. I fonden af den pittoreska *Espelunds dalen* höjer sig det skogbevuxna *Borgås*, som, ifrån detta håll betraktadt, företer formen af en kägla. Dess ifrån tre sidor otillgängliga spets är åt söder befastad med en lång mur af stora stenar, hvilken fordom skall hafva omslutit en konungaborg, som hetat *Grimsslott* och varit anlagd af en *Grim*. Om detta går ibland allmogen följande saga, som, oaktadt sin vidunderlighet, likväl förtjenar att anföras. På *Borgås*, berättas det, bodde i forna dagar en bergakung med sin drottning och hofstat, hvilka alla voro af trollslägt och gerna infunno sig objudna på de ställen i trakten, der något godt vankades, såsom vid bröllop och andra gästabud. Bergakungen sjelf ägde, ibland andra rariteter, äfven två underbara hattar; den ene, *Duldehatten*, var af den egenskap, att då den påsattes gjorde den trollet med hela dess sällskap osynligt; men den andre, *Häldehatten*, gjorde deremot allt osynligt synbart. Nu begaf det sig en gång, att en rik bonde på *Grimland* gjorde bröllop åt sin dotter och hade bjudit många gäster, men icke sin mäktige granne på *Borgås* med dess följe. Men när bröllopsmåltiden skulle hållas, försvann all maten och ölet, så snart det frambars på bordet, utan att man visste

---

¹⁾ En skog söder om Mo kyrka, hvilken han passerade om Söndagarne, bär efter honom namnet *Kaptens dalen*. Pinello skall härstammat ifrån en doge i Genua, som blifvit fördrifven, och hvars efterkommande bosatte sig i Tyskland, hvarest Pinello gick i Carl XII:s tjänst. En af hans, och således äfven af den genuesiske dogens ättlingar lefver ännu och njuter understöd af Uddevalla fattigvård.

hvar det tog vägen. Då anar en bonde af sällskapet oråd, kastar sig på sin häst och rider till Borgås, der han uti bergakungens drottning ägde en god väninna. Af henne begär han få låna «Häldehatten», hvilket han ock erhåller, och med den på hufvudet jagar han i fyrsprång derifrån. Men vid affärden misstänka de andra trollen afsigten med lånet af hatten, sätta efter den flyende, hinna honom och fatta tag uti svansen på hans häst. Då ropar den medlidsamma bergafrun: «rid icke på den «hala» (hårda, nemligen landsvägen), utan på den «bara» (nemligen den bara, afmejade åkern ¹). Bonden följde rådet, sprängde in på åkern, och trollen blefvo efter; men ur berget flögo då såsom glödande jernstänger, och hördes ohyggliga rop. Lyckligt framkommen till gästabudsgården, får han, i kraft af sin hatt, se bergakungen och andra stygga troll sitta en vid hvar gäst kring bordet och gripa uti faten. Han tager då ett svärd uti hvardera handen, tillsäger de andra gästerna att följa sitt exempel, sätter sig vid bordet och ropar: «stick, som jag sticker, och slå, som jag slår!» och hugger så på båda sidor omkring sig. De andra göra som han, och dräpa sålunda både bergakungen och hans följeslagare, och — tillägger sagan — ifrån den stund har Borgås stått öde. — Afkläda vi denna äkta bohuslänska folksaga allt det underbara, som omgifver den, såsom löfverket ett sköldemärke, månne vi icke då kunna finna dess egentliga kärna vara: att på Borgås bott en höfding, hvilkens borg blifvit genom föräderi förstörd och han sjelf dräpt under en våldgästning?

På *Slottsberget* vid *Helgebo*, nära stranden af Bullaresjön, har äfven stått en borg, efter hvilken ännu synas lemningar. Likaså på *Stengalsberget*, nordost om gården *Rämne*. En höfding på det förra omnämnes uti en oredig tradition om ett stort sjöslag, som uti urminnes tid blifvit hållet på Bullaresjön, och hvarom äfven en folkvisa blifvit sjungen, utaf hvilken likväl nu högst få och odugliga fragmenter finnas i behåll. Sägnsens afstympade innehåll är, att konungen på *Helgebo* och «kong Römer i *Roll*» slagits till sjös med «prinsen på *Troll*», hvarmed menas det i Nafverstad liggande *Trolleslott*, och kungen på *Thoröd*, samt en annan, som bott vid *Vassändan* i Svarteborgs socken. De sist-

---

¹) Man tror att trollens makt icke sträcker sig till åkern, hvarest plojen ristat så många heliga korstecken.

nämnda skola blifvit öfvervunna och slagna uti *Smeviksfjord*, hvarefter fred slöts på gården *Fressland*, som deraf fått sitt namn, och der en stor fest anställdes, sedan de stupade blifvit begrafna uti några der liggande ättehögar.

Stensättningar finnas icke inom socknen, men små ättehögar ligga, utom de vid *Fressland*, äfven på *Röstans* ägor, på *Ulseröd* nära sjöstranden, på *Espelunden* och omkring *Borgås*, samt på *Tvetens* ägor vid torpet *Värehogen*, der omkring 12 stycken förekomma, och bland dem några med klumpformiga ättehällar. Vid *Kaneröd* benämnes ett par grafkullar *Gatehögarne*. På heden öster om *Grimland* säges ett fältslag blifvit hållet; nyligen äro derifrån vid odling bortförda flera grafhögar med kringsatta stenar. Man fann uti en af dem en rund kopparskifva eller penning, med inristade figurer, men hvilken olyckligtvis genast förstördes. På *Posteberget*, å *Tvetens* ägor, finnas många mindre rörkullar.

Utanför gården *Smeviken* ligger uti *Bullaresjön* en ö, kallad *Smeviksön*, vid hvilken sjön är ganska djup. Allmän är den säggen, att ett sällsamt sjödjur förr varit synligt vid denna ö, och på den beskrifning *Ödman* lemnar om detta vidunder, synes det hafva varit af ödleslägtet, och icke mindre än 8 alnar långt. Det skall nemligen hafva ägt en kropp som en årsgammal kalf, 4 fötter och en 6 alnars lång svans, af en timmerstocks tjocklek, samt varit gult uti munnen. Beskrifningen skall *Ödman* erhållit af d. v. pastorn i *Nafverstad*, *Gude Gädda*, hvilken var en sanningsälskande och fördomsfri man, och som påstått sig sjelf sett djuret, så att det är svårt att förneka, att ju uti berättelsen derom måste ligga någon sanning. Men om verkligen någon större, nu mera i Norden utgången, ödleart här funnits, så är det utom allt tvifvel, att förskräckelsen vid dess anblick gifvit densamma en mångdubbelt större storlek, än den i sjelfva verket ägt, och att således hela underdjuret icke varit annat än en ödla af några fots längd, svansen inberäknad. Männe emellertid denna berättelse icke kunde sättas i sammanhang med det fynd af ett kranium efter en ovanligt stor ödla, hvilket för några decennier sedan blifvit funnet uti en af *Skånes* torfmossar ¹⁾.

¹⁾ Fyndet är beskrifvet af prof. S. Nilsson uti Kongl. Vetenskaps-Akademiens Handlingar.

Skolväsendet i Mo socken är gemensamt med Nafverstads, hvadan hänvisas till sistnämnde sockens beskrifning.

Fattigvården är reglerad på samma sätt som den i Nafverstad. Samtliga fattigförsörjningsutgifter för 1863 gingo till 535 rdr 5 öre och in natura 458 fot hafre.

Nafverstads pastorat, regalt, är ett af de sämre i 2:dra klassen, på samma gång som det är ett af de besvärligaste att förestå. Korntionden är 63 tunnor 19 kappar ¹⁾). Smörtionden, som utgår efter ett bestämdt, men olika antal marker på hvart hemman, uppgår till omkring 60 lispund. Högtidsoffren äro genom upprättad konvention afskaffade. Landskylden är helt ringa. Traktens oländighet, som de flesta årstider förhindrar all kommunikation emellan gårdarne i fjellen, gör att flere af allmogen i Nafverstads socken måste begagna salighetsmedlen uti Tyftedals kyrka på Dalsland, emedan de ej kunna komma till sin egen sockenkyrka.

Pastorer hafva varit:

Herr *Jens*, nämnes på en handling af 1560, var måhända fader till efterträdaren

Rasmus Jensen, 1574—1594, se Tanum.

Peder Jenson Gjedde, sonson af den bekante religionsprosten Gude Axelsson Gjedde i Qville, hade studerat i Wittenberg, och var pastor i Nafverstad till 1645, då han dog uti den höga åldern af 90 år. En saga om honom förmäler, att natten förr än han sista gången skulle predika i Enningedals och Nafverstads kyrkor, uppenbarades honom i sömnen många af hans förfäder, hvilka förkunnade honom hans snara hädanfärd. Herr Peder trodde drömmen, tog afsked af sina församlingar och dog efter ett par dagars förlopp. Han efterträddes af sonen

Gude Persson Gjedde, som dog 1658, i lagom tid för att slippa se sina inkomster förminskade genom Enningedalens bortgång, tillika med deruti liggande 5 mensalhemman.

Jörgen Jensen Naver ²⁾), död 1671, tyckes hafva varit en verksam man, men led stora förluster genom fredsslut och eldsvådor, hvarföre han ock på 1668 års riksdag klagade sin nöd, och erhöi i anledning deraf 3 års skattefrihet. Efter honom kom

¹⁾ Intet mensalhemman finnes, sedan Tingvall förvandlades till enkesäte.

²⁾ Oriktigt kallad Naur. Namnet tycktes visa, att han var inföding i socknen, efter hvilken han kallat sig.

Peder Gudesson Gädde, son till den ofvannämnde Gude Gjedde och styfson till Naver. Det blodiga Gyldenlöwskriget öppnades med ett äfventyr med denne man. För att vara säker för ströfvande partier af våra egna trupper, hade herr Peder af generalmajor Ascheberg begärt och erhållit tvenne mans betäckning; men Gyldenlöwe, som var af ingenting i större behof än af fångar, för att få kunskap om de svenskes förehafvande, sände till Nafverstads prestgård en trupp, som bortförde både knektarne och presten till Fredrikshall. Till hämnd sände den vid Svarteborg posterade Ascheberg en ströfkår till Norge, för att bortröfva en hop oxar; men för att hindra dylika försök, fann sig Gyldenlöwe föranlåten att rycka öfver svenska gränsen; han fattade posto vid Blomsholm, och dermed börjades 1675 Gyldenlöwsfejden ¹⁾). När och huru herr Peder slapp ifrån norrmännen är obekant; men 1711 anklagades han för hemligt förstånd med Löwendahl. Väl skref han utanpå benådningsresolutionen: «tandem bona caussa triumphat» ²⁾, dock är sannolikt, att hans sak icke var så *god*; ty nog stod prestens håg på det förlorade Enningedalen och på de 5 mensalhemmanen, dem han under förändrade förhållanden hoppades återfå. Ännu under kriget 1717 underhöll han handelsförbindelser med norrmännen. En tradition omtalar, att då k. Carl XII en gång okänd färdades genom Nafverstad, sporde han skjutsbonden, huru det stod till med presten i Bullaren? «Åh han är gammal och russlar me't», svarade bonden. «Handlar han bra med norskarne»? frågade åter konungen. «Ja», svarade den förre, «jungfrurna ³⁾ de ä' raska och föra dit mycken spannumål». Men huru den 70-årige gubben «russlade me't», fick han af den uppbragte konungen ögonblickligen transport till Vålsnäs eller Vårdsnäs i Linköpings stift, der han dog 1728. Om hans hädanfärd äger man samma saga, som om hans farfars.

Regementspastorn *Johan Vestadius* tillträdde Nafverstad 1717, men dog 2 år derefter, och allmogen ingick med enhällig ansökan till konungen, att få till pastor herr Peders son

Gude Gädde, som utnämndes 1720 och dog här 1751, 75 år gammal. «Herr Göde» lefver ännu i Bullingens minne, såsom en af dess bäste och dugligaste herdar.

¹⁾ Aschebergs lefvernesbeskrifning, p. 131.

²⁾ Omsider segrar den goda saken.

³⁾ Peders tvillingdöttrar, som båda buro namnet Vivika.

Gunnar Pettersson Lomberg, död efter blott ett par månaders tjenstgöring här 1753.

Jöran Lindström, bördig af Småland, pastor här 1755, † 1786. Det berättas, att han varit en så passionerad älskare af fiske, att han alltid medförde fiskdon, då han om Söndagarne lät ro sig till Mo kyrka, och att han en gång, då lyckan fört honom midt i en fiskstim, inhiberade gudstjensten på nämnda ställe, emedan han tyckte det vara vida tacksammare att taga aborrar än menniskor.

Mag:r *Hans Georg Gädda* erhöll Nafverstad 1787, † 1815, 83 år gammal. Han var son till Gude Gädda och fader till 19 barn. Om honom finnes många anekdoter.

Mag:r *Carl Fredrik Torén*, död innan han tillträdt.

Mag:r *Wilhelm Geintschein*, bildningens apostel i Bullaren, ifrån 1818 till sin död 1840, vågade uti en polemisk skrift af år 1811 bestrida Jungs profetia om det 1000-åriga rikets begynnelse år 1836, men på ett sätt, som ådrog honom mycken förföljelse. Huru det eljest hängde tillsammans med sjelfva författareskapet är outredt; men nog lefva ännu de, som hafva sig den saken bekant!

Mag:r *Carl August Landberg*, nuvarande pastor i Nafverstad, utnämndes 1841.

Afståndet ifrån Nafverstads kyrka, som ligger midt i häradet, till Uddevalla är 6 1/2 mil, till Strömstad 4 1/2, och till Fredrikshall 4 1/2, men vinterväg endast 3 1/2 mil. Afståndet emellan kyrkorna är 3/4 mil. Postadressen: Uddevalla.